

ירושתו הפיוטית של יעקב פיכמן ז"ל

הטון הלספני, הרך, של הביקורת היוצרת, שיעקב פיכמן המנוח היה האחראי העיקרי להשתלטותו בבקורת העברית, לא הזיק ליצירת איש שם שהזיק ליצירתו הפיוטית הענפה שלו עצמו. ואם זכו מבוקריו של פיכמן ל' מבקר, שאפילו התיר לעצמו את כל היתרי המימאריסטן והפיליסטוניסטן יהי פיסן — הרי שמר על חושים מסות' חים, על אינטואיציה ועל טעם תרבותי מעודן, לא זכה פיכמן, בדרך כלל, אלא לבעלי מליצה, שהמירו את דקות ה' ניסוח של המשורר בגבוהה-גבוהה של ה'ריתוריקן.

הערכה נמצאת זו, במיזה שלא הת' מסרה לסתם התפעלות, היתה נוטה לס' מוך עצמה על שתי סמוכות עיקר: ראשית, יצירתו של פיכמן, בהירה' היא. "שקיפותה" הלשונית, "פשטותה" המוטיבית מבטלות את הצורך בנתח' גות מצד המבקר, ופותחות לפניו את הדרך לצחצוחי הערכה שתפכנית חופ' שית (כתב אחד המבקרים: "הריתמוס בשירת פיכמן והניגוניות שבה עולים באוזנינו מאליהם — ושיר המשתמע כהלכה בזכות הקצב, המבנה והמשקל שלו — אין תוכנו ופתרונו סעונים בדיקה"). סמוכה שניה, בטוהה לא

פחות מן הראשונה, היא נהירותה ה' מוחלטת שלשירת פיכמן מבחינת מקור' מה במפה ההיסטורית-הגניטית של ה' שירה העברית. הכל יודעים שאין כיעקב פיכמן בן נאמן ל'דורו של ביאליק', כוכב צנוע ויקר במערכת ה'פליאדה' של ראשית המאה. בשירתו נתגבש כל ה'בריאה', החיובי, התחייתי שב'תחייה' העברית. העובדה שבמשך כל יצירתו מיעט פיכמן לעסוק במוטיביקה "לאר' מית", ושבמשך כל שנות ישיבתו ב' ארץ לא נתפנה כלל למוטיביקה "חלור' צית" (אף שניאורי, שהיה מבקר בארץ מדי פעם, כתב שירי חלוצים), אינה סו' תרת את העובדה שהוא "מאישו ה' ריניסאנס העברי", המבשר בעצם ה' רעננות והאופטימיות שלו את "העברי החדש". אין לך מקום שבו נתגלתה רעננות אופטימית זו כבגישתו של פיכמן אל הנוף, והרי לית מאן דפליג שפיכמן — כולו נוף. בהערכת "הנו' פים המתרוגנים" של שירת פיכמן יצ' אה הבקורת מכליה, ומיעטה מאד להי' זכר בעובדה שעצם היציאה אל הנוף אינה קובעת את מהות הפירוש הניתן לנוף, את הצביון היחודי שמקטה לו ראייתו של המשורר.

כך לא הושם אל לב, שקיימים כמה הבדלי יסוד בין תפישתו הנופית של פיכמן לבין תפישתם הנופית של גור' לי משוררי דור ביאליק (על כל ההב' דלים שביניהם לבין עצמם ניתן להכלי' לם במסגרת הכללות מסוימות). דור זה יצא אל הטבע יציאה אקסטטי, רעבתנית, משתכרת מעצמה. התקסמו' תו של פיכמן לנוף היתה תמיד התקס' מות עייסה. אין הכתוב מדבר רק בשיר' תו המאוחרת של פיכמן, שירת "סאת שדה". כבר בשירי הנעורים, כשעדיין היה פיכמן נער היוצא והבא בבתיהם של ביאליק ושל ש. בן-ציון באודיסה, הגדיר את קסמי הנוף במונח "קסמים עייפים", ועל צירוף זה חזר בעשרות ואריאציות במשך שנות יצירה רבות, במקביל לקסמים העייפים העמיד פיכ' מן צירוף נוסף: "קסמים עגומים" (אל עולם זה בלי דעת נחני אל יכוס הקס' מים העגומים לי הושיט"). אף הנוף האבטוביאוגרפי הרענן, השופע של "בית מול הריאוס", נוף המקשאות והכרמים, אומר כולו "עצב אדמה מ' בורכת", שכן גם הפריחה והשפע — התוגה היא תמציתם

אולי גם יד השפע מכבידה ועם צמחה הארץ מתאבלת.

לא הושם אל לב, כמו כן, שאין פיכמן נוטל חלק בפולחנים הנופיים הרחחים ביותר בשירת דור ביאליק, פולחני האביב והשמש, אותם גבויים נושאי הץ וקשת, שטשרניחובסקי, שני' אור ויעקב סהן ניסו להעלותם באגדות מיתולוגיסטיות. הסמליות המקובלת של עונות השנה (אביב — פרוץ, תחייה, אירוס וכו', סתו — כמישה, מוות וכו') אינה קיימת ביצירתו של פיכמן. במי זה שהוא מתפנה לתיאור אביב הרי זה אביב קודר, זולג מים, בוצני ... נמוך רוח, — אביב של "גון שדות

משחירים". שמש הקיץ, סמל גבורתו של הדור ("גיבור נעלה יש בארץ, שמש' שם יקראו לו" — ששרני' חובסקי) הופך בשירה זו ל'לוע אדום זולל תכלת ימי וחושף שרשי יערי חשוף וגולי'. לאורך כל יצירתו חושד פיכמן בכזביו הדומשמצעים של השי' מש. הוא השורר "חופת אור על תהי' מות זועה", הוא המכסה על הדם ועל הצללים, שהותיר אחריו המבול הגדול ("אז בצאת נח"). לפי עצם מהותו הרי' הו הרמייה, הבהיר המכסה על האפל. במשך כל חייו שמר פיכמן אמונים לשתי סיטואציות נופיות, שאינן "ריג' סאנסיות" טיפוסיות: הערב וה' סתו. הערב משיר מעל המופעות את הכוב המאיר. אספר הדברים יפול ל' רגליו לפתע". עודף הערב הפלאי, ש' הוא "ציר אחרית" ו"ציר בשורה" כי אחד, הופך לשומע וידוי. עוף הערב קינן באופל גנו של המשורר במשך יום תמים:

ובלכתי אחרי כל מדוחי שמש, מבסך זה לוני מחריש.

בגילומי הפיוטי של נוף הסתו, נוף השלפים הקרוח, הגיע פיכמן לגילוי כוחו היוצר כבר בשירים מוקדמים מי' עין "סתו כי ירוץ". מספר השירים ה' הרשימות שכתב על נושאי אלולית-שרי' חשוף מגיע לעשרות, אם לא למאות. העלילות של הפואימות המרכזיות ש' לו, כגון "רות" ו"עליית הבעש"ט" אתרחשות על רקע שדות קצורים. יבשים, של סתו. גדולתו של הסתו היא גדולת האמת האמיצה. באחד משיריו רואה פיכמן בסתו התערטלות מכונת מצד הטבע: "עולם בכוונה התגל בעי' רומו: ראו, הריני פה לפניכם כולי ואהבתוני ככה!". דחקא השלכת של אלול מגלה למשורר את "הדר ההויה לא יכזב". באחת מרשימותיו הוא מו' סוף וכותב: "הסתו גבדל מן האביב בזה, שהוא גלוי, ששעריו פתוחים, ולב האדם רואה בו מסוף חיי ועד סופם. העולם אינו עליו יותר — לא אין בו גם מחבואים יותר. אבל הוא ר' חב יותר. אמיץ יותר. הוא אינו מתחמק עוד מעצמו". מכאן שדחקא ל' אדמת חשוף הקרחה והיגעה מייחס פיכמן כוח אירוטי מושך (שוב מתוך רשימה: "אדמת סתו נקיה זו מגרה מעוררת — יצר האדמה הוא: האי' רו'ס של אדמה, המשיכה לדבוק בה, לשקוע בה"). טעם אירוס זה הוא טע' מה האמיתי של שירת האהבה הפיכ' מנית, שירת בועז ורות הבשלים, ה' סתויים.

הדרך שבה מעלה שירת פיכמן את הסתו ואת הערב עשויה להוביל אל מסקנה, שאין כמוה רחוקה מן התפרי' שה המקובלת בה. שירתו של פיכמן היא שירת חסר המולדת והשרשים, ש' רת הנודד הנצחי. הרגע האופייני ב' יותר לחיי האני' הלירי שלה הוא רגע הפרידה. ורק ריחוק זה מקשר ממשי עם הדברים מקנה לה את השקט ה' גדול של קבלת הדין. נוף תשרי בשל' פיו אומר תמיד אחרית, כניעה וקבלת הגור ("שעת פרידה הגיעה, ותבל נכ' נעה הצדיקה גור דינה"). מחזור של "אידיליות ים" מסכם את מהות האו' שר האידילי השפוף עליו בקבלה זו של דין הנדוהים הנצחיים: "עוד רק ימים, ושוב אשאל: לאן? / אשר נתן לאדם טעם אושר, / הוא יעזב, ואין על זה לבכות. / כה מעודד נסנוף עופות עם שחר, / צוחת הנודד ב' מעמקי אד..." קבלת העולם אפשרית, (סוף מעבר לדף)

הגנתו הנלהבת של מר יושע בר' יוסף על הקונפורמיזם בספרות (דעה "חיד", "תרבות וספרות" מיום 16.5.58) מעוררת בקורא הרגשת מ' בוכה מרוב שטע. יש חשק לנתח באי ריכות כל פיסקה ופיסקה, ואם כך א' עשה, לא יהיו לדברים סוף. לפיכך אבדוק רק את טענותיו הבסיסיות, וכ' מידת האפשר אגע בפרטים הנראים לי כמופרכים במיוחד.

מר בר יוסף טוען שבעולם המער' בי כבר אין טעם להיות נון-קונפור' מיסט, מאחר שעתה נפתרות יהולכות כל הבעיות החברתיות, והנון-קונפור' מיסטים אינם אלא מתסרצים לדלתות פתוחות והם רק מגוחכים. ספרות ה' מרד היא ספרות המאה התשע-עשרה, מאחר שאז היו משטרים חברתיים ר' צופי עושק ודיכוי. כיום אין הדברים כך, ולכן אין מקום לספרות מרד א' מיתית.

בישראל משוטרים הדברים פי כמה. אין שום סופר החולק על ערכי היסוד של הציונות, ורק שוטים מסונקים כני טפשי-עשרה מתהדרים בכזו ל'ציונות", עד שהם מתבגרים ודעתם מתיישבת עליהם. והבדלים המעמדיים סחותים הרבה מאלה שבארצות אחרות; הפגי מים והשחיתות הם מקריים ולא מהו' תיים; הבעיות הן בעיות קליטה, בנין ועליה שכולם תמימי דעים עליהן. כ' כל מושך בעט סופר מצוה לחזק את יד' הנושאים במשימות, וכל המהדר' אחרי מעשיהם אינו אלא נאורוטיקן פ' גום נפש, המחטט במורסות שאינן קי ימות. אין כלל סגס בישראל להיות משורר חצר, כשחצר זו טובה היא ויפה.

קשה להאמין שמר בר יוסף כתב דברים אלה ברצינות. כשהוא כותב על המאה המאושרת שלנו, שבה כבר אין טעם להיות נון-קונפורמיסט, קשה להאמין שהוא מתכוון למאה שידעה את היטלר וסטאלין, את שתי מלחמות העולם, את תאי הנאזים, את פצצות האטום והמימן, את המלחמה החימית והבקטריולוגית, את הנהגת-מחדש של מוסד העבדות ההמונית, יעוד יעוד דברי זועה שהמוח מתסלק לשמע מק' צתם. ואין תופעות אלה מוגבלות אך ירק לאיזורים שהם מחוץ ל'עולם ה' מערבי". העולם הוא עולם אחד, והי' עולם המערבי אשם בהרבה מתופעות

י. פיכמן ז"ל

(המשך מעמוד 7)

בשירת פיכמן, רק משום תחושת חר-
 טר הקשר שבין האני לבין הסובב
 איתו. תמונת עלבון העולם בפתו, ה-
 הטרך למעין אושר מאומק ונוגה כרי-
 כה בזמנת הלך העושה ודכו בסאתי
 מסילה:

זה עלבון העולם, שנהיה
 לרנת חנוך מרגיעה.
 זה לובן השאגית, שעלת
 כפיץ תחת אושר שגלה,
 ומסיר להלך יבץ
 בום בגבול ארץ נגאלה.

העלבון נעלם משום שהמשורר הכ-
 יים לקבל הנחומים, המוצגים בפי-
 רוש כתחליף לאושר שגלה ולא
 ישוב. אני עובר אורח בארץ פלאים
 זר — כותב פיכמן באחד משיריו —
 וסגעי יום ידעתי — לא יכבדו מנשואי.
 במנטליות של ההלך מאפשרת לו לר-
 אות את הדברים באורם הלא-טראגי.
 אין כל טעם, לזעום, ולהתעבר — שעה
 שבהלך קל חסצתי רק שוט פה —
 עבורי. היכולת השוקטת של השלחה
 מגיעה כאן אל סף האדישות.

פיכמן אפיין את עצמו בדימוי ה-
 מפרש הלבן, הנודד לכל עבר, אל כל
 פאקלימים הוא משה את סירת נסו
 שה ואין לו, גם לא יכולה להיות לו,
 מולדת. פושג המולדת זר לשירתו. גם
 זופה של ארץ-ישראל אינו ממלא תפ-
 קיד של מולדת בשירה זו. זהו רק זי-
 פה של התחנה האחרונה במשעול ה-
 נודדים הגדול. בשיר כגון, אהבתי
 הארץ מודה המשורר, שלמעשה שמח
 בסתר על כי אין לו מולדת ובית —
 ובסת ברוחות העולם שתובלנה אותי
 בסח בגתיבות הימים הנבוכות. גם
 עכשיו, משבא אל החוף האחרון, לא
 יבנה לא יבנה לו בית. עובר הוא בין
 אנשים שלומם יקר לו, אך:

בקהלם לא באתי, ואוני
 לא לקחה משאונם מאומה.

הארץ קרובה לו משום שהיא יגעה,
 עצובה וקרחת, וכל חישוף של עוני
 אופר אומץ של קבלת הדין. היא ת-
 שמש לו תנחת מחת. תפקידה זה של
 הארץ נקבע לא בשירת הזקנה של
 פיכמן, אלא בשיר משנת תרע"ה
 (1915), שלוש שנים לאחר עלייתו. ה-
 צפיה לתחנת המדת שבסוף כל מעגל
 הגודים אינה אלא חלק מאותה קבלה
 כללית שמקבל פיכמן את הכמישה ואת
 הסחו ואת הערב, ועל כן:

מה חוסי. מה סלעי. עד ערב
 פי ירד, מה רזמר יצועיי.